Нікола Тесла: одержимий Прометей

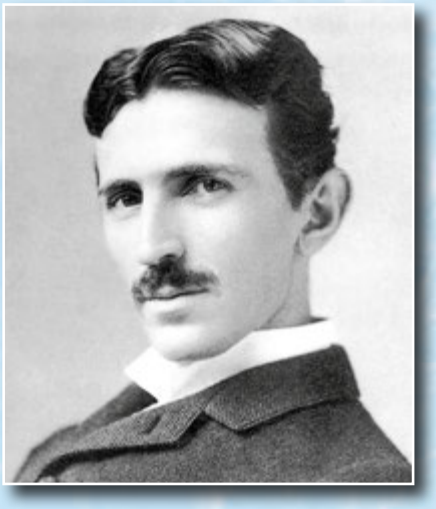

Сербський винахідник Нікола Тесла (1856–1943) — один із найвидатніших інженерів, котрий випередив свій час. Нинішня цивілізація споживачів електроенергії багато в чому завдячує саме його геніальним відкриттям, хоча слава науковця є незаслужено применшеною. Так само, як і його маловідома біографія, реальні факти з якої осіли під колосальними пластами «альтернативних життєписів», у яких ідеться про засекречені винаходи, володіння телепортацією, зв'язок з інопланетними істотатами, винайдення машини часу, запуск Тунгуського метеориту і навіть вампіризм. На противагу найрізноманітнішим домислам про вченого не менш цікавим є його справжнє життя і, зокрема, патографія.

Дитя світла

Нікола Тесла народився 10 липня 1856 р. у Хорватії (тодішня Австро-Угорщина), але за походженням був сербом. Його предки по батьківській лінії, усупереч «ремісничому» прізвищу, прославилися як військовослужбовці, а материн рід був відомий своїми священниками.

Батько майбутнього науковця, Мілутін Тесла, розчарувавшись у військовій кар'єрі, висвятився й очолив парафію у с. Смілян. Він мав артистичний хист, знав кілька мов і писав статті до газет. Його дружина, Джука Мандіч, була неписьменною, бо змалечку не бачила нічого, окрім тяжкої праці. Але саме від неї син успадкував феноменальну пам'ять і винахідливість: вона декламувала напам'ять цілі розділи з Біблії, завчені на слух, а також постійно вигадувала різні пристрої, які полегшували роботу по господарству. Нікола був четвертим із-поміж п'ятьох дітей Теслів — мав старших брата Дане і сестер Ангеліну й Мілку та молодшу Маріцу. Хлопчина зростав допитливим, кмітливим і наполегливим. Уже в 5 років він спорудив водяний млин, згодом самотужки полагодив пожежний рукав і цікавився, чому іскрить шерсть кота, коли його гладять у темряві. Він дуже любив тварин і птахів, тому важко сприйняв переїзд із села до міста Госпич (Хорватія).

Також майбутній винахідник обожнював книги, від яких не міг відірватися навіть уночі. Коли батько ховав від нього свічки, він навчився виготовляти їх сам і продовжував читати. Улюбленим його казковим героєм був син Аби, який спонукав хлопчика розвивати навички самоконтролю. Зрештою тривалі вправи навчили його гамувати будь-які свої бажання — упродовж усього життя він міг легко притлумлювати найсильніший потяг завдяки винятковій силі волі.

Найбільшою трагедією родини Теслів стала втрата 1863 р. старшого сина. Дане, дуже здібний юнак і надія батьків, загинув через улюбленого коня. Саме смерть брата, на думку біографів, спричинила розвиток у маленького Ніколи цілої низки нав'язливих ідей та одержимостей. У нього зародилася жага до успіху, що була підсвідомим прагненням замінити Дане, однак усі його досягнення «викликали у батьків лише загострене відчуття втрати». В автобіографічній книзі «Мої винаходи» він теж описав, як став потерпати від нічних жахіть і «жив у постійному страху». Саме епізоди дивної відчуженості, під час яких хлопчик здійснював ментальні мандрівки, «бачив нові місця, міста і країни, мешкав там, зустрічався з людьми і заводив друзів» стали виходом із цього стану.

Уже в ранньому віці в науковця проявилися незвичайні фобії: він відчував сильну відразу до перлів і до будь-яких жіночих сережок, втрачав самовладання від одного погляду на персики, просто нетямився, відчувши запах камфори, а також не міг торкатися чужого волосся. Теслу віддали до школи у 6 років, саме тут уродженого шульгу перевчили писати правицею (надалі він став амбідекстром — володів обома руками нарівні). Майбутній винахідник закінчив гімназію у Госпичі та реальне училище в м. Карловац (Хорватія). Найбільше зацікавлення у нього викликали уроки математики й фізики. Наділений винятковою пам'яттю й інтуїцією, він розв'язував найважчі задачі усно. Крім того, нічого не записуючи і не пояснюючи, юнак одразу називав учителям відповідь. Пізніше він розповів, що в уяві бачив дошку з готовим розв'язком, це періодично супроводжувалося «світловими явищами». Усупереч таким блискучим успіхам, батько наполягав, аби в майбутньому його єдиний син став священником.

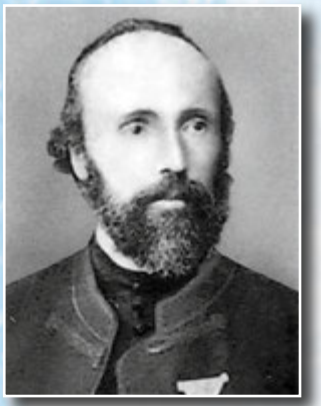
Мілутін Тесла, батько

Юний Нікола в національному костюмі, 1880

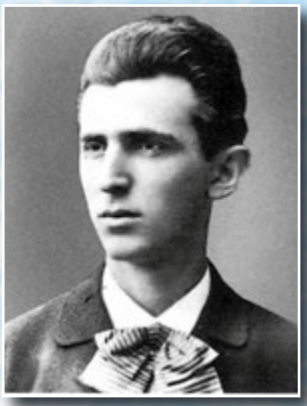
Нікола-студент, 1879

Джука Мандіч, мати Ніколи

За часи учнівства Нікола переніс кілька тяжких хвороб. У 8 років його звалила якась загадкова недуга, і викликаний лікар назвав хлопчика безнадійним. В автобіографії він описав, як у дивовижний спосіб його зцілило читання книги Марка Твена. Мешкаючи у Карловаці, юнак підхопив малярію, від якої лікувався традиційно — хініном. А повернувшись 1873 р. до рідних у Госпич, захворів на холеру. Тесла провів у ліжку 9 місяців, не припиняючи боротися з недугою. Під час одного з найсильніших нападів він взяв із батька обіцянку: якщо виживе, то зможе вивчати інженерну справу.

Винахідник справді одужав (завдяки особливому відвару якоїсь знахарки), але одразу здійснити свій задум не міг, бо мав іти в армію. Біографи не мають сьогодні єдиної версії, як йому вдалося уникнути військової служби і де він пропадав цілий рік, але 1875 р. він таки вступив до Політехнічної школи у м. Ґрац (Австрія).

Думка як спалах блискавки

Під час навчання Нікола був найстараннішим учнем. Занепокоєний декан навіть просив батька забрати сина додому, аби надмірне навантаження не занапастило його здоров'я. Науковець так пригадував той період: «Я систематично прокидався о 3-й ранку і працював до 11-ї ночі; ні неділі, ні святкові дні не були винятком». Із чотирьох годин для відпочинку дві він проводив, розв'язуючи в ліжку задачі. Окрім точних наук, Тесла також студіював біологію, філософію і кілька іноземних мов (усього він володів аж вісьмома). Уже на той час у нього почала проявлятися гігантоманія, а ще — манія доводити все до кінця. Так, вирішивши одного разу ознайомитись із творчістю Вольтера, він не заспокоївся, доки не прочитав усе написане митцем, — цілих сто томів!

Закінчивши курс політехніки удвічі швидше, Нікола повернувся додому і через надлишок вільного часу потрапив у залежність від азартних ігор — карт, шахів і більярду. Внаслідок чого він програв навіть суму, яку батько виділив йому на навчання в університеті. Хоча в автобіографії винахідник стверджував, що згодом зміг відігратися і надалі повністю здолав лудоманію, проте насправді впродовж усього життя ще неодноразово грав на гроші.

Вступивши на філософський факультет до Празького університету, Тесла провчився там лише рік. Коло його зацікавлень було набагато ширшим за програму, він приділяв усе більше часу практичним проєктам.

1879 р. помер його батько і родина лишилася без годувальника. Нікола кинув навчання так раптово, що почали навіть ширитися чутки про його наглу смерть. Але насправді він переїхав до Будапешта, де влаштувався креслярем на телеграф, а незабаром перейшов на телефонну станцію, не полишаючи при цьому роботу над власними проєктами.

Одним із перших і найважливіших його винаходів став індукційний генератор змінного струму, завдяки якому працюють більшість сучасних електроприладів. Цьому відкриттю передувала дивна хвороба 25-річного Ніколи — у нього різко посилилась чутливість. Він міг чути цокання годинника через три кімнати; екіпаж, що їхав за кілька миль, викликав тремтіння у всьому тілі; свисток локомотива за 30 миль спричиняв вібрацію стільця. Юнак змушений був ставити ліжко на гумові подушки, бо найменші віддалені коливання спричиняли у нього головний біль і відчуття оглушення. Його пульс підвищувався до 260 ударів на хвилину, а тіло охоплювали судоми.

Лікар призначив йому великі дози броміду калію і назвав хворобу невиліковною. Друзі ж силоміць залучали Теслу до прогулянок. Під час чергового виходу він читав напам'ять «Фауста» Гете — аж раптом сталося осяяння. У книзі «Мої винаходи» читаємо про це: «Думка, як спалах блискавки, вразила мене, і за мить відкрилась істина. Тростиною на піску я накреслив схеми... Образи, які я побачив, були дивовижно чіткими й зрозумілими та мали твердість металу і каменю».

Але запатентувати свою систему вироблення змінного струму Нікола зміг лише 1887 р. До цього кілька років він був інженером електротехнічного обладнання в Парижі, а згодом, заради можливості працювати з відомим ученим Томасом Едісоном, продав усе своє майно і переїхав до Нью-Йорка. У його компанії Тесла обійняв посаду інженера-електрика з ремонту електродвигунів і генераторів постійного струму. Він працював фактично без відпочинку — із 10.30 ранку до 5.00 наступного дня, працюючи над винаходами і теоретичними розрахунками одночасно.

1885 р. винахідник звільнився, оскільки просто не мав часу на реалізацію власного проєкту, але фактично лишився без копійки в кишені. Заробляючи на життя поденником, копачем і вантажником, він усе ж зміг запатентувати власний багатофазний двигун. Саме цей винахід привернув увагу промисловця Джорджа Вестінгауза, який, за легендою, пообіцяв Ніколі мільйон доларів

Тесла демонструє бездротову лампу

Вчений на фоні свого винаходу, 1896

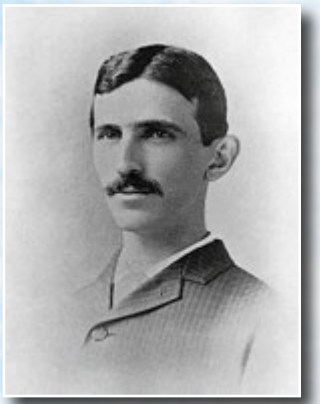
Науковець після переїзду до США, 1885

Нікола на порозі своєї лабораторії, 1899

за всі його патенти (усього їх було придбано понад 40). Заручившись підтримкою інвестора, Тесла нарешті отримав можливість втілити власні задуми.

Частинка безперервного екстазу

Упродовж останнього десятиліття XIX ст. учений здійснив цілу низку відкриттів — розробив флуоресцентну і вугільно-електродну лампу, хвильовий радіопередач й електромагнітний годинник, трансформатор та осцилятор, продемонстрував моделі судна з дистанційним керуванням і «сонячного двигуна», досліджував рентгенівські промені та започаткував медичну електрой озонотерапію тощо.

«Ідеї та винаходи ринули до моєї голови, як Ніагарський водоспад», — писав Нікола у спогадах. Дивовижні видіння являлися йому в супроводі яскравих спалахів світла. Він надзвичайно чітко бачив кожну деталь і мав лише встигати переносити її на папір. Часом Тесла обходився навіть без креслень та експериментів — змодельовані в уяві механізми в реальності завжди працювали. Сучасні біографи переконані, що всі свої відкриття він робив суто інтуїтивно.

Кожне його осяяння завершувалося ейфорією, але подальший процес реалізації ідеї, як правило, був тривалим і важким. Науковець-трудоголік спав по дві години на добу і витрачав на роботу стільки сил та енергії, що потім буквально помирав від фізичного й емоційного виснаження, пережив кілька серйозних нервових зривів. Його потреба в досягненні мети набувала характеру одержимості, кожен винахід розцінювався як питання життя та смерті. Однак при цьому він досить швидко перелаштовувався з одного завдання на інше, і нова «блискавична» ідея могла відволікти його від попередніх проєктів. Праця, за його словами, завжди дарувала «таке гостре задоволення, що життя почало здаватися мені маленькою частиною безперервного екстазу».

На думку біографа Джина Ландрама, Теслі притаманний маніакально-депресивний тип особистості, адже «практично кожен його винахід народжувався внаслідок вибухів гарячкової маніакальної енергії». Повторювані епізоди летаргійного сну й амнезії, описані в мемуарах, стали результатами постійного перенавантаження. Так, прокинувшись одного разу, Нікола із жахом зрозумів, що не пам'ятає нічого, крім раннього дитинства, але водночас чітко пригадував усе, пов'язане з власними дослідами, навіть численні формули і цілі статті повністю. Забуття тривало кілька місяців, після чого спогади поступово повернулися.

Ще однією ознакою одержимості винахідника став маніакальний синдром успіху. Він був упевненим у власних силах і прагнув визнання. Уже наприкінці 1880-х рр. почалася так звана війна струмів — протистояння між Едісоном і Теслою у боротьбі за використання постійного чи змінного струму. У відповідь на спроби дискредитації Едісоном змінного струму як смертоносного Нікола почав активно гастролювати США та Європою з лекціями і демонстраціями. Він пропускав крізь власне тіло змінний струм напругою 2 млн вольт, підтверджуючи в такий спосіб його безпечність. На диво, тримаючи в руках флуоресцентну лампу, запалював її без жодних дротів. Згодом його виступи перетворилися на справжні шоу, під час яких Тесла засвічував трубки у вигляді літер і виробляв блискавки. Результатом цього протистояння стала втрата Едісоном монополії на виробництво ламп розжарювання й утвердження позицій змінного струму, тріумфом чого було відкриття 1895 р. грандіозної електростанції на Ніагарському водоспаді. Нікола отримав бажану славу — закріпився його авторитет як ученого й одночасно зросла світська популярність: виступи експериментатора мали грандіозний успіх, його запрошували на аристократичні заходи, впізнавали на вулицях, про нього писала преса, від нього чекали нових сенсацій і розглядали як об'єкт для інвестицій.

Цікаво, що Тесла ніколи не прагнув збагачення — його головною нагородою була ейфорія від винаходів, а не комерційні аспекти їхнього впровадження. Тому коли Вестінгауз повідомив, що в разі виплати обіцяної суми збанкрутує і не зможе фінансувати його дослідження, винахідник по суті відмовився від контракту. За підрахунками біографів, у такий спосіб за наступні роки він недоотримав близько 17 млн доларів. І саме через фінансову скруту більшість його задумів згодом лишилися нереалізованими.

Незбагненний геній

Ще за життя Нікола мав репутацію ексцентричного винахідника, чия поведінка балансувала на межі дивакуватості та психічних розладів. У нього була яскраво виражена мізофобія — очевидно, внаслідок перенесеної в юності холери. Він панічно боявся мікробів, у його помешканні

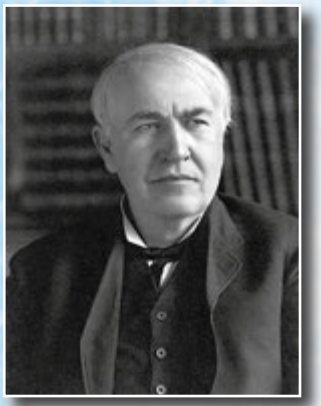
Томас Едісон, учений

Джордж Вестінгауз, інвестор

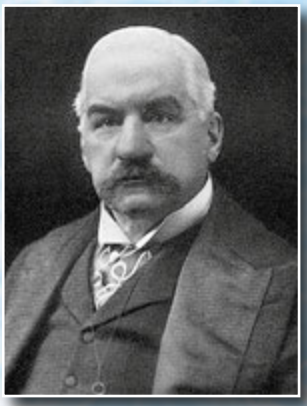
Джон Морган, інвестор

Дослідна станція Тесли, 1903

й лабораторії завжди дотримувалися стерильної чистоти. Нікола постійно мив руки і використовував рушники лише один раз, до предметів загального користування торкався тільки в рукавичках. За обідом (у ресторанах) усе столове приладдя мало бути срібним й попередньо прокип'яченим. Тесла щоразу прохав 18 серветок, якими ретельно протирав усе начиння. Якщо раптом на стіл сіла муха, вимагав накривати його заново. Із цим пов'язана і його тактилофобія, Нікола завжди уникав рукостискань. Він вірив в антимікробну властивість струму й періодично приймав «електричні ванни». Дивно, що при цьому мав незбагненну пристрасть до голубів. Як удень, так і вночі він по кілька разів виходив годувати цих брудних птахів, пестив їх і лікував, дозволяв їм сідати на себе і літати у своїй стерильній кімнаті.

Біографи також припускають наявність у Тесли обсесивно-компульсивного розладу. Учений постійно подумки рахував — власні кроки під час прогулянки, об'єм посуду та їжі в ньому, через що не звертав уваги на смак. Усі дії він виконував трьома етапами, і якщо їхня послідовність порушувалася, починав усе спочатку.

Тесла ніколи не мав власного житла і мешкав у готелях — але тільки в тих номерах, які були кратні трьом. Як відомо, дуже педантично він ставився й до власного зовнішнього вигляду: шив костюми у найдорожчих кравців; рукавички, комірці та білизну носив лише тиждень, а потім викидав. Не визнавав інших кольорів краваток, окрім червоних і чорних.

Однією з найулюбленіших «розваг» Ніколи була свідома відмова від улюбленої їжі. Загалом він був одержимий здоровим харчуванням і постійно забороняв собі ті чи інші продукти. У такий спосіб винахідник припинив пити віскі, потім — каву і на схилі віку з усіх напоїв вживав лише молоко. Подібну еволюцію він пройшов і щодо обожнюваного м'яса: поступово відмовляючись від яловичини, птиці та риби, врешті став вегетаріанцем.

У нього навіть був спеціальний список шкідливих продуктів, який постійно розширювався. Через такий режим харчування Тесла в останні роки свого життя за зросту 2 м мав вагу менш ніж 70 кілограмів.

Винахідник відзначався сильною інтуїцією, близькою до дару передбачення. За спогадами, він умовив свого інвестора не купувати квиток на «Титанік» й умисно влаштував спізнення товаришів на потяг, який наступного дня зазнав страшної аварії. У книзі «Мої винаходи» Нікола описав, як відчув смерть матері, а також дізнався про хворобу сестри ще до того, як одержав від рідних телеграму. До того ж він вірив, що думки мають природу хвиль — тому їх можна перехоплювати і транслювати на екрані.

Тесла мав справді феноменальну пам'ять і міг безпомилково відтворювати не лише наукові статті, а й художні твори. Він дуже любив поезію, декламував цілі поеми, а також серйозно працював над перекладами сербських віршів англійською. Йому, до речі, вдалося потоваришувати зі своїм улюбленим письменником — Марком Твеном. Класик неодноразово був гостем у його лабораторії та навіть брав участь в його експериментах.

Проте Тесла мав дуже обмежене коло друзів, віддаючи перевагу усамітненому життю. «Секрет винахідництва в самотності», — говорив він. Інженер не вмів і не хотів працювати в колективі. Із колегами він поводився зверхньо і нетактовно, від персоналу вимагав працювати вночі (адже сам лягав спати лише о 5-й ранку), що викликало в них невдоволення.

На думку психіатра Олександра Шувалова, загалом поведінку Ніколи можна кваліфікувати як шизотиповий розлад або навіть неврозоподібну шизофренію, оскільки його нав'язливі ідеї та фобії втрачали емоціонально зрозумілий для оточуючих зміст.

Любов і голуби

Тесла ніколи не був одружений, не мав дітей і взагалі близьких стосунків із прекрасною статтю. Зокрема, в одному інтерв'ю він зізнався, що цілеспрямовано поборов свій статевий потяг у віці 32 років, бо «жінки шкідливо впливають на розумовий розвиток». На думку деяких біографів, учений відмовився від сексу через страх заразитися венеричними хворобами чи через тактилофобію. Є також припущення про наявність у нього гомосексуальних (вочевидь, латентних) схильностей, адже він полюбляв запрошувати до себе на обід спортсменів, особливо боксерів, мав кількох близьких друзів-журналістів.

Полюбляючи світське життя, винахідник нерідко опинявся в товаристві аристократок, але намагався уникати близького спілкування з ними. Він не виявляв мізогінії, хоча давалися в знаки його дивацтва. Якщо на рауті котрась дама мала прикраси з перлами, у нього відразу різко псувався настрій та апетит. Нікола взагалі ненавидів надлишок коштовностей і яскраві сукні, а ще огрядних та обмежених осіб жіночої статі.

Кетрін Джонсон, подруга

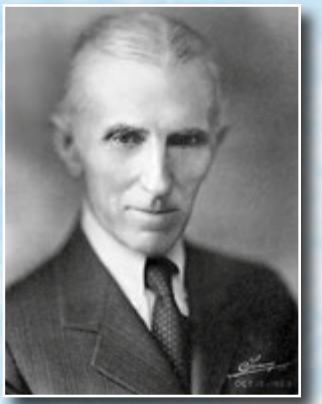
Нікола Тесла на схилі літ, 1933

Пам'ятник Теслі біля Ніагарського водоспаду

Пам'ятник Теслі у Кремнієвій долині

Відповідно до цих критеріїв він підбирав собі секретарок — вони мали бути стрункими з ідеальною фігурою й бездоганним смаком. У разі, якщо одяг секретарки був йому не до вподоби, дівчина одразу ж мала йти додому перевдягатися. Водночас науковець щиро поважав мисткинь — наприклад, піаністку Маргарет Мерінгтон чи актрису Сару Бернар.

Як чоловік Тесла був, безперечно, привабливим і харизматичним — смаглявий, ставний, елегантний, із вишуканими манерами, тонким почуттям гумору і надзвичайним інтелектом. На думку Джина Ландрама, винахідникові був притаманний справжній тваринний магнетизм, який, усупереч його волі, постійно приваблював до нього жінок. Не останню роль відігравала і його слава генія — багато представниць прекрасної статі були просто зачаровані його виступами і прагнули познайомитися з ним особисто. Так, донька магната Моргана Анна наполегливо намагалася звабити Теслу, проте марно. Багато років безнадійно кохала його і Кетрін Джонсон.

До речі, Кетрін була ровесницею Ніколи (на момент знайомства обом виповнилося 37), але заміжньою і виховувала двох дітей. Її чоловік, журналіст Роберт Джонсон, товаришував із Теслою і власноруч представив його дружині. Багато років між ними тривало листування: Тесла (як справжній джентльмен) не писав їй напряму — адресував усі листи на Роберта.

Кетрін же ніколи не приховувала своїх почуттів: її емоційні листи до Ніколи, були сповнені прихильності й екзальтованої турботи, балансуючи при цьому на межі світських умовностей. Вона нерідко буквально благала його приїхати, висловлювала занепокоєння його здоров'ям, підтримувала у кризові періоди життя, вітала зі святами і навіть надсилала квіти.

«Ви надлюдина. Вам ніхто не потрібен. Як же дивно, що я не можу без Вас», — писала вона, а її чоловік у цей же час усіляко намагався знайти Теслі жінку. Наприклад, у листі до колеги Томаса Мартіна він згадував про якийсь план — «звести його із цим лікарем» (на думку біографів, ішлося про певні проблеми Ніколи в інтимній сфері).

Однак усі спроби одружити його виявилися марними. Сам Тесла зізнавався: «Я мріяв присвятити своє життя роботі й тому відмовив собі в коханні та навіть у дружніх стосунках із хорошою жінкою. Я вважаю, що письменник чи музикант має одружуватися. Це дасть натхнення для створення прекрасних творів.

Але у винахідника така палка натура, у ньому стільки несамовитості й пристрасності, що, віддаючи себе дружині, він віддасть усе, нічого не лишивши для вибраної сфери діяльності».

Відомо, що в автобіографії Ніколи все ж є згадки про любов — до однієї голубки, яка сама знаходила його і завжди розуміла. «Я любив її так, як чоловік любить жінку, і вона любила мене... Ця голубка була радістю мого життя. Якщо я був їй потрібен, то ніщо інше не мало значення. Доки вона була в мене, моє життя було сповнене сенсом, — писав Тесла і додавав: — Коли голубка померла, щось пішло з мого життя. До того часу я знав, що неодмінно закінчу свою роботу, які б амбіційні завдання собі не ставив, але коли це щось зникло, я зрозумів, що моя життєва праця скінчена».

Нелегка боротьба

Першу серйозну депресію Тесла пережив 1895 р. Тоді, у ніч на 13 березня, сильна пожежа повністю знищила його лабораторію на П'ятій авеню. У полум'ї пропало все: обладнання, моделі, креслення й документи.

І хоча винахідник запевняв, що тримає всі проєкти в пам'яті, однак був психологічно зломлений: «Мені було так сумно, я був настільки збентежений у ті дні, і навіть не вірив, що зможу зібратися для звичайного лікування електрикою, яке сам собі призначив». На той час він розірвав стосунки з Вестінгаузом, до того ж магнат ще й виставив йому рахунок за втрачене оснащення.

Однак невдовзі Нікола знайшов собі нового інвестора — його ідеями зацікавився мільйонер Джон Морган. Саме під його егідою винахідник став працювати над проєктом світової системи бездротової передачі електроенергії. Для цього біля підніжжя Скелястих гір почалося спорудження химерної експериментальної станції «Вондеркліф» із 60-метровою баштою, увінчаною мідним куполом, і заглибленими на 40 м підземними поверхами. Ще до завершення будівництва Тесла оселився на станції та почав працювати над дослідженням кулястих блискавок і «прослуховуванням космосу».

Проте Морган очікував від нього суттєвіших результатів. Видатки вже перевищували виділену суму, введення башти в експлуатацію все відкладалось, а конкуренти тим часом уже просунулися далеко вперед у галузі радіомовлення. Зрештою Морган відмовив у фінансуванні, кредитори забрали обладнання, а на вченого подали до суду

за несплату рахунків і зарплатні персоналу. «Вондрекліф» фактично припинив своє існування 1906 р., так і не запрацювавши.

Тесла повернувся до Нью-Йорка і впав у тяжку депресію. У нього почалися напади дивної хвороби — «тіло охоплювало сильне судорожне тремтіння, очі ледь не вилазили з орбіт». До того ж у нього сильно деформувався почерк: тремтливі літери неначе писала стара хвора людина, хоча йому щойно виповнилося 50. Нікола безвилазно сидів у своєму номері та навіть припинив голитися й стригтися. Лікувався він знову ж таки електротерапією — пропускав крізь голову струм 150 тис. вольт, що провокувало занурення у сон.

Із 1907 р. винахідник поступово став повертатися до життя. Але наступні 35 років були лише відчайдушними пошуками інвесторів. Будь-яке дослідження потребувало грошей, яких у нього, на жаль, бракувало. Тесла постійно переїжджав з одного готелю до іншого, тільки-но на нього збиралися подавати до суду за борги.

Він став активним дописувачем різних журналів, намагаючись зацікавити своїми науково-популярними статтями; усіляко перебільшував власні досягнення, а перспективи від нових сенсаційних винаходів зображав просто фантастичними (очевидно, на схилі віку він дійсно страждав на гігантоманію). Однак спонсори дуже швидко розчаровувалися в його пишномовних обіцянках, за якими нерідко приховувалися тривалі й невиправдано дорогі проєкти. Проте Тесла ніколи не опускав рук: «Мені не потрібна допомога, мені потрібне нелегке життя. Я найкраще працюю в боротьбі». Усупереч усім перешкодам він розробив спідометр і тахометр, газову і безлопатеву турбіни, радар і літак із вертикальним зльотом.

Журналістам він розповідав ще й про винахід автомобіля на електродвигуні, радіокеровані телеавтомати, апарат із виробництва радію, підкорення космічних променів, спілкування з марсіанами тощо.

Це все сприяло тому, що діяльність винахідника стала обростати міфами та домислами. Останні роки Нікола провів у готелі «Нью-Йоркер». До його номера на 33-му поверсі було заборонено входити стороннім — винятком були лише його племінник Сава Косанович і молодий журналіст Кеннет Суїзі. Не без їхніх старань 1936 р. у всьому світі відзначили 80-річчя великого інженера, якого, проте, так і не висунули на здобуття Нобелівської премії.

Попри поважний вік, Тесла щодня ходив по 10 миль, приймав спеціальні ванни і застосовував самомасаж. Коли ж восени 1937 р. він потрапив під колеса таксі, то навіть відмовився від медичної допомоги. Хоча згодом у нього почалося запалення легень, яке прикувало його до ліжка на цілих півроку і відчутно підірвало здоров'я.

Винахідник помер внаслідок тромбозу коронарних артерій 7 січня 1943 р., покоївка знайшла його лише наступного дня. За кілька місяців після поховання тіло було ексгумовано і піддано кремації.

Куля з його прахом нині зберігається в музеї у Белграді, заснованому 1952 р. Пам'ять про великого винахідника увіковічено в численних статуях, у грошових знаках, у назвах вулиць та аеропортів, астероїда і кратера на Місяці.

Його ім'я має одиниця вимірювання магнітної індукції, золота медаль за внесок у розвиток техніки і технології та відома компанія з виробництва електромобілів.

Життя Ніколи Тесли було взірцем фанатичного служіння науці. Його феноменальні здібності, готовність до самопожертви й одержимість ідеями стали підґрунтям для найвизначніших відкриттів в історії людства.

Усупереч величезним навантаженням, постійним нервовим потрясінням і небезпечним дослідам над самим собою він дожив до глибокої старості та лишив після себе безліч легенд і гіпотетичних загадок, які й досі не дають спокою дослідникам.

ЩО ПОДИВИТИСЯ

«Тесла» (2020)
(У головній ролі — Ітан Хоук)
Про видатного вченого знято цілу низку біографічних картин — починаючи з югославського серіалу «Нікола Тесла» (1977) і фільму «Таємниця Ніколи Тесли» (1988) та закінчуючи останнім американським байопіком 2020 р. «Тесла» Ця картина розповідає про неймовірне життя геніального розробника, повне осяянь, перемог і розчарувань. Винахідник є також одним із героїв фільмів «Престиж» 2006 р. (у ролі інженера — Девід Бові), «Війна струмів» 2019 р. (Ніколас Голт) і серіалу «Сховище» (Джонатан Янг). Йому присвячена неймовірна кількість різноманітних документальних стрічок: «Володар світу», «Вільна енергія Ніколи Тесли», «Повелитель блискавок. Нікола Тесла», «Нікола Тесла. Бачення сучасного світу», «Нікола Тесла. Провидець сучасної ери» та ін.

ЩО ПОЧИТАТИ

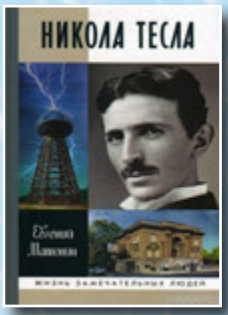

Євген Матонін (2017)
«Нікола Тесла»
Серед величезного масиву книг про науковця тотальну більшість становлять видання у жанрі альтернативного життєпису, що приваблюють читачів гучними заголовками на кшталт «Нікола Тесла. Повелитель Всесвіту», «Нікола Тесла і його диявольська зброя», «Втрачені винаходи Ніколи Тесли», «Тесла проти Гітлера і Сталіна», «Нікола Тесла і втрачені секрети нацистських технологій», «Нікола Тесла і загадка Тунгуського метеориту» тощо. Із-поміж об'єктивних джерел біографії варто відзначити книгу Євгена Матоніна «Нікола Тесла» із серії «ЖЗЛ» (2017), оповідь у якій ґрунтується на документальних фактах і зосереджена насамперед на особистості винахідника, а не на домислах щодо його відкриттів.

Підготувала ***Олена Тищенко***